

INFORMÁCIÓS IGÉNY

A felhasználói igények megállapításának módszerei egy szabadidő-információs központ koncepciójához

1. Bevezetés

E tanulmány szerzőjét 1975 szeptemberében a DGF (*Deutsche Gesellschaft für Freizeit = Német Szabadidő Társaság*) azzal bízta meg, hogy dolgozza ki egy szabadidővel foglalkozó információs központ koncepcióját. Az alábbi tanulmány e koncepció kidolgozása közben felmerült problémákat, az eljárás módjait, ill. az alkalmazott megoldásokat mutatja be.

2. A szabadidő keresztmetszet jellege

A szabadidő fölöttébb heterogén – lényegében társadalomtudományi – fogalom. Meghatározása – a határozottan körvonalazható egyéb szakterületekkel szemben – igen nehéz. *Könnyebb körvonalazni, hogy mi nem foglaltatik benne, mint azt, hogy mi tartozik hozzá.* Ez a társadalmi összefüggésektől, a társadalom felépítettségétől és céljaitól függ. A szabadidő tudományos osztályozásának lehetséges három fő iránya – a konzervatív kultúrkritika, az empirikus–pozitivisták és a dialektikus társadalomtudomány – egymással mindig sajátos ellentmondásban van.

A szabadidőnek a társadalomtudomány szempontjából jelentkező heterogén jellegét a gyakorlat szempontjából mutatkozó szerkezet nélkülisége csak még jobban kiemeli. *Kereteinek és tartalmának egyértelmű meghatározása hosszas viták után sem sikerült.* A szabadidővel foglalkozó információs központ előtt álló nehézségeket világosan tükrözi az érdekeltek tudományágaknak – az antropológiától a zoológiáig terjedő – széles skálája.

3. A szabadidő-információ kiindulási problémái

Óvakodni kell attól, hogy terjedelmes és bonyolult szervezetet tervezzünk, amely aztán öncélúvá válhat. A megvalósítás *reális ideje* a legelső szempont, valamint a célok az az összesség, amelyet információs programjában a német szövetségi kormány így foglalt össze: „... a szabadidő-információs szolgáltatás kiépítése a társadalom legkülönbözőbb felhasználói területeinek és igényeinek megfelelően történjék.”

A koncepció kidolgozásának problémái az alábbi kérdésekre foglathatók:

1. Kik a szabadidő-információs szolgáltatások lehetséges felhasználói?
2. Milyen funkciókban és területeken működnek a felhasználók?
3. Milyen jellegűek a jelenlegi tájékoztatói szokások a szabadidő területén?
4. Mely területeken vannak a tájékoztatásnak lényeges hiányosságai?
5. Milyen igények és szükségletek merülnek fel az információs szolgáltatás hatékonyabbá tételével kapcsolatban?

Először ezekre a kérdésekre kell választ találni, s csak azután lehet tovább lépni a források és az anyag mennyiségi és minőségi kérdései felé.

4. Kérdőíves felmérés

Viszonylag nem nagy költséggel járó módszerként egységes kérdőíveket alkalmaztak. Ennek kettős célja volt. Egyrészt a visszaérkezéskor egy „szabadidő szakértői regiszter” állítható össze, és ennek alapján lehetségessé válik az információs anyagok összeállítása is. Másrészt a kérdőív volt hivatott képet adni a jelenlegi információs helyzetről, a felmerülő információhiányokról és -igényekről.

A kérdőív választ kér a következőkre:

Eddig hogyan szerezte be a szabadidővel kapcsolatos információkat?

Véleménye szerint milyen szolgáltatásokkal álljon egy szabadidő tájékoztatói rendszer a szakemberek rendelkezésére, hogy az megfelelő és hasznos legyen?

Véleménye szerint hol vannak a legnagyobb nehézségek és hiányosságok a szabadidővel kapcsolatos tájékoztatásban?

* * *

A DGF 450 személyre szóló kérdőívet küldött szét 1975 novemberében. 1976 február végéig 317 válasz érkezett vissza; 8 rosszul volt kitöltve, így csak 309 volt értékelhető (68,7%). Az értékelés a következő eredményre vezetett.

a) Szabadidő területen foglalkoztatott szakemberek

Összeállították a szakértők jegyzékét, amelybe a fenti 309 szakemberen felül – korábbi felmérés alapján – további 54 személy is bekerült. Ezek a szakemberek –

akiknek részfeladatairól egy 735 fogalmat felölelő tezaurusz tájékoztat – főleg az alábbi 3 területen dolgoznak:

- I. Tudományos és kutatóintézetek, tanintézetek.
- II. Kutató, tervező, tanácsadó és fejlesztési magánintézetek.
- III. Kommunális intézmények és szövetkezetek.

Ezeket a területeket különféle képzettségű és tevékenységű személyek képviselik, tanulóktól kezdve igazgatókig és professzorokig. A foglalkozási kör is sokféle, pl. anthropológia, balneológia, építészet, geográfia, informatika, üzemgazdaság, mérnöki tudományok, orvostudomány, gazdaságtan, pedagógia, filozófia, politika, pszichológia, publicisztika, jog, teológia, szociológia, futrológia stb.

b) A jelenlegi információs helyzet

Az 1. táblázat az információs eszközök használatának gyakoriságát mutatja.

Információs eszközök és csatornák	I.	II.	III.
	Tud. kutatás, oktatás %	Magán-intézetek %	Kommunális intézmények %
1. ülések, kongresszusok	21	29	33
2. szakfolyóiratok	31	30	18
3. kollegákkal való beszélgetés	14	23	12
4. szemináriumok, munkaülések	9	6	22
5. kapcsolatok a megfelelő intézetekkel	7	16	8
6. objektumok meglátogatása	5	10	11
7. napi sajtó	6	9	10
8. információs körlevelek intézményektől	8	7	8
9. saját vizsgálati eredmények	10	10	4
10. monográfiák és gyűjteményes művek	13	16	1
11. bibliográfiák*			
12. kutatási jelentések	7	6	3
13. könyvtárak	5	9	2
14. érdeklődés az információs szerveknél	5	7	1
15. referáló szolgáltatások	5	6	0
16. személyi dokumentációs gyűjtemény	3	1	1
egyéb	6	1	5
válasz nélkül	7	9	6
n = 309 (100%)	96 (31%)	69 (22%)	144 (47%)

* adat hiányzik az eredetiben

Megfigyelhető, hogy a szabadidő vonatkozásában az információs szerv szolgáltatásainak a felhasználása nagyon csekély. A táblázatnak megfelelő jelenlegi információs helyzetre az a jellemző, hogy a szóbeli kommunikáció eszközeit gyakran használják, a nyomtatott publikációkat ritkábban, az információs szolgáltatásokat pedig alig veszik igénybe.

Lényeges különbségek adódnak a felhasználás gyakoriságát illetően attól függően, hogy a felhasználók a fent említett területek melyikéhez tartoznak. E különbségek háromféle tényezőre vezethetők vissza:

1. a képzettség szintjére;
2. az érintett intézményben rendelkezésre álló információs eszközökre és lehetőségekre (pl. könyvtár stb.);
3. az információ felhasználási módjaira.

c) A szabadidővel kapcsolatos tájékoztatás hiányosságai és az információs szolgáltatások fejlesztésének ezekből adódó szükségessége.

A 2. táblázat az igényelt szolgáltatások mértékét mutatja be a szabadidő területén.

Az igényelt információszolgáltatás	I.	II.	III.
	Tud. kutatás, oktatás %	Magán-intézetek %	Kommunális intézmények %
1. tájékoztatás részletkérdésekben	20	28	30
2. bibliográfia	33	32	15
3. referáló szolgáltatások	33	26	13
4. tájékoztatás tárgyakról, modellekről	8	16	28
5. kimutatások szakértőkről és intézményekről	16	15	19
6. kutatási dokumentációk	28	17	5
7. rendezvény-naptárak	11	13	15
8. adatbank	8	13	10
9. kimutatások törvényekről, rendelkezésekről stb.	1	10	6
10. idegen nyelvű közlemények	8	4	0
11. szabadidő-folyóirat	3	3	3
12. sajtószemle	0	1	1
egyéb	1	0	3
válasz nélkül	7	9	10
n = 309 (100%)	96 (31%)	69 (22%)	144 (47%)

A szakemberek jól működő, hatékony tájékoztató szolgáltatást kívánnak, amely speciális, körülhatárolt részletkérdésekben is gyors és kimerítő, probléma-megoldó információt képes nyújtani. Tudományos dolgozók az írott tájékoztatói formát helyezik előnybe, míg a

gyakorlati szakembereknél a személyes kommunikáció a kedveltebb.

A kérdőíves felmérés feltárta azokat a kapcsolatokat is, amelyek egyrészt a szocio-ökonómiai és szocio-kulturális tényezők, másrészt a tájékoztatás hiányosságai által előálló helyzetekben tanúsított magatartás és a fejlettebb információszolgáltatás iránti igény között fennállnak.

5. Felhasználói szimpóziumok rendezése

Kérdőíves módszerből esetleg adódhat hibák kiküszöbölése érdekében 1976. február és március havában négy szimpóziumot tartottak, kis csoportokban, általában 9–11 résztvevővel, a már említett felosztásnak megfelelően. A személyes kapcsolatok kialakítása megkönnyítette a tájékoztatás hiányosságaival, ill. információs igényekkel kapcsolatos tennivalók megfogalmazását. A konkrét javaslatok kidolgozásához szükséges alapokat a szimpózium kétféle módszerrel teremtette meg:

intenzív csoportos megbeszélésekkel,
az információszükségleteket feltáró szituációk szimulációjával.

A szimpóziumok teljes mértékben igazolták a kérdőíves felmérés eredményeit.

a) Funkciók és tevékenységi körök a szabadidő területén dolgozó szakembereknél

A fentiekben ismeretes tevékenységi körök és felhasználók kiegészítését jelenti a lehetséges célok meghatározása: tanulmányozás, kutatás, oktatás, tanácsadás, tervezés, fejlesztés, érdekképviselet, programkészítés, animáció, érdeklődés, továbbképzés, motiváció, közügyek. Ezek a szimpóziumok résztvevőinek elgondolásaiból és személyes bemutatkozásukból adódnak és a felmerülő kérdések pontos megválaszolását segítik elő.

b) A jelenlegi tájékoztatás hiányosságai

A szimulációs módszer segítségével a tájékoztatás hiányosságai is pontosan körülhatárolhatók. Az egyes csoportok számára speciális munka-helyzeteket mutattak be. Ezek a helyzetek egyszerű hétköznapi feladatok fiktív példáiból álltak, pl. egy igazgató előadásához szükséges anyag összeállítása vagy egy tudományos cikk megírásának előkészítése. A csoport tagjai a feladat megoldása során bemutatták, milyen lépéseket kell tenniük, milyen információkra lenne szükség, ezeket mi módon lehetne megszerezni stb. Az eredmények újra megerősítették a kérdőíves kiértékelés megfelelő megállapításait, illetve bizonyos hiányosságok még jobban szembetűntek.

c) Szabadidő információs központtal szemben támasztott igények

Az említett szimpóziumok a felhasználók igényeivel kapcsolatos kérdésekre is figyelemre méltó választ adtak. Az élénk vitákból leszűrt tapasztalatok szerint az igények három síkon jelentkeztek:

aktuális információk a szabadidő területén jelentkező legfrissebb tendenciákról és fejlődésről. Igen hasznos lenne a vonatkozó eseményeket, híreket, tanulmányokat tartalmazó havi folyóirat indítása;

a meglévő, ill. tárolt dokumentumok alapján nyújtott szakirodalmi tájékoztatás (kutatásokról, adatokról, statisztikai feldolgozásokról, irányvonalakról stb.);

személyes tapasztalatcsere.

Egy új információs központ tervezéséhez a felhasználók körének vizsgálata tűnik a legfontosabbnak, vagyis az alapok lefektetéséhez a társadalomtudományi szempontokból kell kiindulni. Egy eszközzempontú, technikai jellegű megközelítéshez más módszerekre lett volna szükség. Az itt alkalmazott, kombinált módszerek együttesen jól felhasználható, konkrét eredményekhez vezetnek.

/BILLION, F.: Methodische Ansätze zur Feststellung von Benutzerbedürfnissen im Rahmen der Konzeption . . . = Nachrichten für Dokumentation, 27. köt. 4–5. sz. 1976. p. 165–169./

(Csengődy László)

Élelmiszertudományi és -technikai információs források, igények és szolgáltatások Indiában: felmérés

Az indiai műszaki-tudományos fejlesztési terv részeként javaslat született a National Information System for Science and Technology (NISSAT – Országos Műszaki és Tudományos Információs Rendszer) keretében a Food Science and Technology Information Service (FOSTIS – Élelmiszertudományi és -technikai Információszolgálat) létrehozására. A javaslat értelmében a FOSTIS látná el az országos ágazati műszaki-tudományos információs központ feladatát Indiában. Ilyen ágazati központok néhány iparágban már működnek, a regionális centrumoktól (pl. INSDOC, Bangalore) függetlenül.

A FOSTIS céljai: dokumentációs-információs szolgáltatások, primer dokumentumok beszerzése, az ország hasonló jellegű információs tevékenységének koordinálása és nemzetközi együttműködés szervezése.